

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ
СТИЛІСТИЧНОЇ ОБІЗНАНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO2-M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Тимчук Алла Василівна

Керівник:
Олинець Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти

Рецензент:
Ватаманюк Галина Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри
теорії та методик дошкільної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВІСТИЧНИЙ І ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	8
1.1. Стилї української мови: ознаки, сфера використання, засоби увиразнення	8
1.2. Дидактичні засади вивчення елементів стилістики.....	15
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ ОБІЗНАНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	30
2.1. Аналіз навчальної програми і підручників щодо формування стилістичної обізнаності молодших школярів	30
2.2. Інноваційні технології у роботі над елементами стилістики в початкових класах.....	38
2.3. Опис результатів педагогічного експерименту	62
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із пріоритетних напрямів реформування сучасної початкової школи залишається комунікативний. Його суть полягає у виробленні вмінь і навичок вільно, ситуативно виправдано користуватися мовними засобами різних рівнів в усіх видах мовленнєвої діяльності. Успіху в цьому напрямі сприяє ознайомлення молодших школярів зі стилістичним багатством української мови, практичне оволодіння ними виражально-зображальними засобами, усвідомлення закономірностей функціонування мовних одиниць у різних типах і стилях мовлення.

Важливе місце в цьому складному й багатогранному процесі посідає цілеспрямоване й систематичне вивчення стилістики.

Стилістичний аспект навчання української мови в сучасній школі набуває дедалі більшого значення, здійснюється цілеспрямовано, з урахуванням характеру матеріалу та мовної компетенції учнів. Система навчання стилістики є єдиним процесом, що ґрунтується на принципах наступності й перспективності та об'єднує всі ланки загальної освіти. Початкова освіта розвиває стилістичні навички в авангардний спосіб, середня освіта формує стилістику, а вища освіта поглиблює і систематизує стилістику.

Стилістичні вміння й навички молодших школярів базують на теоретичних засадах лінгвістики, що містить п'ять основних стилів мовлення (науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, художній, розмовний) з властивими їм мовними ресурсами; типи й жанри мовлення. Кожен розділ курсу української мови містить стилістичну інформацію, знання якої є основою для формування стилістичної компетентності учнів. У методиці викладання стилістики більша увага приділяється виробленню вмінь і навичок, яких учні мають набути для того, щоб їхнє мовлення було правильним, комунікативно виправданим і стилістично грамотним.

У нормативних документах функціонування початкової школи закладу загальної середньої освіти підкреслюють, що основною метою навчання української мови в початковій школі є не лише оволодіння грамотою та засвоєння доступного кола лінгвістичних знань, а й розвиток мовлення учня, тобто вміння висловлюватися в усіх доступних мовленнєвих формах, типах і стилях.

Ретроспективний аналіз лінгводидактичної літератури свідчить, що питання стилю і культури мовлення молодших школярів розглядалося ще на початку 20 століття (М. Бунаков, Ф. Буслаєв, І. Срезневський, К. Ушинський, Є. Тихеева та ін.) У 20-30-х роках 20 століття Проблему вивчали І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, М. Рождественський, Т. Редженська та інші.

Відомі мовознавці (І. Білодід, Л. Булаховський, С. Дорошенко, І. Чердиченко, Л. Щерба та ін.), психологи (Б. Баєв, Д. Богоявленський, І. Синиця, О. Леонтєв, М. Жинкин та ін.) і методистів (О. Біляєв, М. Львов, П. Кордун, О. Масюкевич, В. Мельничайко та ін.) зосереджували увагу на проблемах навчання стилістики в школі. Не зменшується інтерес науковців до проблем комунікативного, функціонально-стилістичного навчання мови і розвитку мовлення (В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, М. Пентилюк, Л. Сугейко та ін.).

Однак спостереження за освітнім процесом на уроках мовно-літературної освітньої галузі, контрольні зрізи щодо володіння молодшими школярами монологічним мовленням, анкетування вчителів дають підстави стверджувати, що робота з формування стилістичних умінь в учнів початкових класів не проводиться на належному рівні. Більшість учителів мають середній рівень знань зі стилістики української мови і не володіють достатніми навичками роботи з текстами різних типів і стилів. Як наслідок, у творчих роботах учнів спостерігається низка помилок і недоліків, зокрема відсутність стилістичної єдності, бідність словникового запасу, нерозвиненість мовного чуття, невміння комунікативно виправдано й

стилістично доречно використовувати мовно-стилістичні засоби в текстах різних типів і стилів.

Однак, незважаючи на підвищений інтерес учених і методистів-практиків до питань навчання стилістики в закладі загальної середньої освіти, до цього часу не існує ґрунтовної наукової праці чи комплексу робіт, де б визначалися лінгводидактичні особливості вивчення стилів української мови у початковій школі. Водночас поява інноваційних технологій навчання спричиняє перегляд усталених методичних систем до роботи над мовним матеріалом. Таким чином, цілком закономірним є й вибір теми кваліфікаційної роботи.

Об'єкт дослідження – процес формування стилістичної обізнаності учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови.

Предмет дослідження – інноваційні засоби формування стилістичної обізнаності учнів початкових класів.

Мета дослідження – обґрунтувати ефективність застосування інноваційних технологій у роботі над стилістичними темами на уроках української мови у початковій школі.

Гіпотеза дослідження: стилістична обізнаність учнів підвищиться за умови застосування інноваційних засобів.

Відповідно до мети роботи та гіпотези було сформульовано такі завдання:

- окреслити суть і мовні особливості стилів української мови;
- обґрунтувати особливості вивчення стилістичних засобів мови у початкових класах засобами інноваційних технологій;
- розкрити зміст роботи вчителя над формуванням стилістичних умінь у школярів початкових класів;
- змодельовати та обґрунтувати систему роботи щодо вивчення стилів на уроці української мови у закладах загальної середньої освіти (початкова ланка) на основі інноваційних технологій навчання.

Мета і завдання дослідження зумовили використання комплексу взаємопов'язаних методів. Теоретичні методи (вивчення психолого-педагогічної літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми, аналіз, синтез, узагальнення та систематизація теоретичної інформації) використовувалися для визначення мети та завдань дослідження. Емпіричні методи (бесіди, спостереження за освітнім процесом у закладах загальної середньої освіти) використовувалися для отримання даних про стан досліджуваної проблеми в практиці роботи вчителів початкових класів.

Організація дослідження. Дослідження проводилось на базі Лопатівської початкової школи – філії ОЗ «Шебутинецький ліцей» Дністровського району Чернівецької області.

Наукова новизна – теоретична обґрунтованість, дидактична доцільність та експериментальна перевірка сформульованої гіпотези. Зокрема, уточнено і конкретизовано зміст роботи над вивчення стилістичних тем у початкових класах; відібрано оптимальні методи і прийоми формування стилістичної обізнаності; розроблено методику розвитку стилістичних умінь та навичок під час комунікативної діяльності школярів з урахуванням їхніх мовних знань, мовленнєвих можливостей.

Практичне значення – виявити ефективні методи і прийоми, які сприяють формуванню стилістичних умінь та навичок учнів; створенні системи роботи, спрямованої на вироблення цих навичок, у розробленні конкретних рекомендацій для вчителів початкових класів. Отримані результати можна використати на уроках мовно-літературної галузі в практиці викладання мови в закладі загальної середньої освіти, у процесі створення нових навчально-методичних комплексів з української мови для початкових класів.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях; експериментальному дослідженні на базі закладу освіти та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-

Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023 н.р. і 2023-2024 н.р.).

Опубліковано наукову статтю «Інноваційні технології у роботі над елементами стилістики в початковій школі» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету К-ПНУ (Випуск ХІХ. 2023. С. 385-390).

Структура кваліфікаційної роботи – дослідження складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок.

ВИСНОВКИ

Результати теоретико-експериментального дослідження проблеми дають підстави для таких висновків:

Формування стилістичної обізнаності учнів початкових класів є актуальною проблемою сучасної лінгводидактики, оскільки це є важливою складовою підвищення культури мовлення молодших школярів.

Зокрема, відомості про текст як одиницю спілкування на найвищому рівні, його ознаки, структуру, основні типи (розповідь, опис, міркування) і стилі (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий); екстра- та інтралінгвальні стилістичні чинники, стилістичні ресурси (засоби) мови та стилістичні норми, якими повинен володіти вчитель.

Дослідження довело, що ефективність формування стилістичної свідомості молодших школярів залежить від вікових особливостей дітей, розвитку їхньої емоційної сфери та психічних процесів (мислення, сприймання, уваги, пам'яті тощо), психологічних чинників засвоєння мови (мовного таланту, мовного чуття, інтуїції).

У процесі дослідження доведено, що результативність роботи з формування стилістичної обізнаності учнів молодшого шкільного віку залежить від вікових особливостей учнів, розвитку їхньої емоційної сфери і психічних процесів (мислення, сприймання, уваги, пам'яті тощо); психологічних чинників навчання мови (дару слова, чуття мови, інтуїції) тощо.

Засвоєння елементів стилістики на уроках української мови в початкових класах доцільно здійснювати з використанням інноваційних педагогічних технологій, які дають змогу організувати мовленнєву діяльність учнів на якісно новому рівні. Це також сприяє формуванню в учнів умінь визначати мовленнєві завдання і ситуації, визначати аудиторію і сферу використання, вибирати тип і стиль майбутнього висловлювання, свідомо

добирати і використовувати мовні засоби комунікативно виправдано і стилістично доречно, редагувати і вдосконалювати свої висловлювання.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення, на нашу думку, потребують питання, що стосуються: а) підвищення рівня лінгвістичної та методичної підготовки зі стилістики сучасної української мови майбутніх учителів початкових класів; б) дослідження проблеми міжпредметних зв'язків для ефективного формування у молодших школярів стилістичних умінь у процесі роботи з текстами різних типів, стилів і жанрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: [навч. посіб.]. Львів : Світ, 2003. 432 с.
2. Бадер В. І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. Київ : А.П.Н., 2000. 316 с.
3. Бурко О., Василенко І. Підготовка майбутніх учителів до роботи з фразеологізмами на уроках української мови в початковій школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* Збірник наукових праць. № 39 (1). 2023. С. 67-72.
4. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. Дивослово. 2011. №2. С. 5–19.
5. Варзацька Л. О. Навчання мови й мовлення на основі тексту: [метод. посіб.]. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. 112 с.
6. Васильківська Н. А. Методика роботи над засобами зв'язності тексту в початкових класах: [монографія]. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 204 с.
7. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : [метод. посіб.]. Київ : Освіта, 2006. 268 с.
8. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 160 с.
9. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
10. Гребницький Г. Формування в учнів мовленнєвих умінь засобами фразеології. *Українська мова і література в школі.* 2001. №5. С. 5–8.
11. Демченко Г.С. Розвивальні засоби на уроках мови. Початкова школа. 2011. №6. С. 20–23.
12. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи.* 2018. №4. С. 40-42.

13. До проблеми визначення фразеологізму та виділення його найголовніших ознак. *Мова та історія*: Періодичний збірник наукових праць. Київ, 2005. Вип. 81. С. 26–37.
14. Довбиш Г.О. Формування стилістичних умінь і навичок у молодших школярів на основі принципу перспективності. Актуальні проблеми розбудови національної освіти. Ч. 2. Херсон, 1997. С. 176–178.
15. Дудик П. С. Стилїстика української мови: [навч. посїбник]. Київ : Академія, 2005. 368 с.
16. Електронні версії підручників. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>
17. Ємець А.А. Методика роботи з науково-пізнавальними творами в початкових класах: [навч.-метод. посїб.]. Харків : Скорпїон, 2009. 160 с.
18. Єрмоленко С.Я. Лїнгвостилїстика: основні поняття, напрямки й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. №3–4. С. 112–125.
19. Жукова С.О. Уроки фантазїї, мислення: нові шляхи вивчення мови. Початкова школа. 2003. №5–6. С.43–46.
20. Жанрова різноманїтність фразеологізмів офіційно-ділового стилю української мови. *Мова та історія* : Періодичний збірник наукових праць. Київ, 2004. Вип. 66. С. 11–14.
21. Захарїйчук М. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2020. 160 с.
22. Захарїйчук М. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2021. 160 с.
23. Зївако В., Непойвода С. Цїкаві завдання з української мови в початковій школі. Тернопіль : Підручники і посїбники, 2008. 128 с.
24. Ігнатенко Т. Творчі завдання на уроках розвитку мовлення. Початкова школа. 2006. №2. С. 11–12.

25. Інтерактивні технології навчання в початкових класах / [авт.-упор. І.І. Дівакова]. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 108 с.
26. Книга вчителя початкової школи: довідкові матеріали для організації роботи вчителя / [упоряд. Г.Древаль, А.Заїка]. Харків : Торсінг плюс, 2006. 464 с.
27. Корнійчук І. Складові майстерності вчителя на уроках читання в початкових класах. *Освітнянин*. 2002. №2. С. 8–12.
28. Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови. Тернопіль : Астон, 2005. 311 с.
29. Кроуфорд А., Саул В. Технології розвитку критичного мислення. Київ : Плеяди, 2006. 220 с.
30. Коломієць Н. А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів: автореф. дис. канд. пед. наук. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 18 с.
31. Коломієць Ю.В. Особливості з'ясування сформованості граматико-стилістичних умінь молодших школярів / Ю.В. Коломієць // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: [зб. наук. пр.] Київ : НПУ ім. М. Драгоманова. 2004. Вип. 1. С.121–127.
32. Коломієць Ю. В. Стилістичні вміння у системі початкової мовної освіти учнів. Теорія і практика сучасної освіти. Київ : Актуальна освіта, 2007. Вип. 4. С.61–66.
33. Коломієць Ю.В. Стилістичні засоби в системі навчання мови молодших школярів. Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Київ : НПУ імені М. Драгоманова. 2005. Вип. 5. С. 134–140.
34. Коляда О. Комплексні завдання для самостійних робіт з української мови. Початкова школа. 2011. № 2. С. 14–16.
35. Корват С. А. Інноваційні технології навчання у процесі розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tvo/2011_2/006.pdf

- 36.Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання : розвиток комунікативних і мовних умінь. Дивослово. 2004. №10. С. 2–11.
- 37.Кухарик Н. Мовленнєвотворча діяльність школярів у початковій школі. Нова пед. думка. 2010. №4. С. 78–81.
- 38.Лещенко Г., Іванова Л. Комунікативні завдання у системі вивчення мови в початковій школі. Нова педагогічна думка. 2009. №4. С. 64–69.
- 39.Лопух Д. Психологічні чинники формування елементарних стилістичних понять у початковій школі. Актуальні проблеми розбудови національної освіти : зб. мат. всеукр. науково-практ. конф. Ч. 1. Київ : Херсон, 1997. С. 210–212.
- 40.Мацько Л. І. Стилістика української мови: [підруч.]. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
- 41.Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі (українська мова): методичні рекомендації / О.І.Косташук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2023.
- 42.Методика навчання української мови в початковій школі: [навч. посіб.] / за ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера, 2011. 367 с.
- 43.Методичний портал. Інтернет-ресурси для вчителів початкових класів. URL: <http://metodportal.net/node/595> 4. www.osvita.ua.com.
- 44.Митник О. Творчі завдання як засіб розвитку стилістичних умінь молодшого школяра. Початкова школа. 2012. №12. С. 6–11.
- 45.Навчальні програми для 1-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
- 46.Навчання і виховання учнів 3 класу / [упор. Савченко О.Я.]. Київ : Початкова школа, 2003. 512 с.
- 47.Нова українська школа. URL: <http://nus.org.ua/>.
- 48.Організація освітнього процесу в початковій школі: Методичні рекомендації. Орієнтовні календарно-тематичні плани. 3 клас. Харків : Вид.-во «Ранок», 2020. 144 с.

- 49.Офіційний сайт журналу «Початкова школа». URL: <http://pochatkova-shkola.net/journal.htm>.
- 50.Офіційний сайт МОН України. URL: <http://www.mon.gov.ua/ua/>
- 51.Пентилюк М. І. Лексико-стилістична робота з дієсловом. Початкова школа. 2003. №2. С. 44–47.
- 52.Пилипенко Т. Урок розвитку зв'язного мовлення. 3 клас. Початкова школа. 2017. №3. С.5-7
- 53.Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. Початкова школа. 2004. №10. С. 8–10.
- 54.Розумники. Все для навчання від А до Я // Освітній портал. URL:<http://www.rozumniki.ua/>.
- 55.Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 2002. 366 с.
- 56.Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр, 1997. 255 с.
- 57.Салтовська В. Використання інтерактивних методів навчання на уроках розвитку мови. Рідна школа. 2005. №3. С. 16–18.
- 58.Старагіна І.П. Про мовний розвиток молодших школярів. Педагогіка і психологія. 2000. №1. С.10–16.
- 59.Сурова Т. І. Основи розвивального навчання на уроках мови у початкових класах. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2006. 116 с.
- 60.Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / Сухомлинський В. О. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 5: Статті. 639 с.
- 61.Сучасна українська літературна мова / [за ред. М.Я.Плющ]. Київ : Вища школа, 2000. 466 с.
- 62.Сучасна українська літературна мова: збірник вправ: [навч. посіб.] / М.Я.Плющ, О.І.Леута. Київ : Вища школа, 2003. С. 154–274.
- 63.Типова освітня програма початкової освіти цикл І (1-2 класи)/ під керівництвом Р.Б.Шияна. URL: <http://nus.org.ua/news/opublikuvaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty>.
- 64.Типові освітні програми для закл. Загальної середньої освіти: 1-2 класи.

- Київ : ТД «Освіта-Центр », 2018. 240 с.
65. Типові освітні програми для ЗЗСО 1-2, 3-4 клас під керівництвом О.Я Савченко та Р.Шияна. – Ранок, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
66. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / [за ред. А.П.Каніщенко, Г.О.Ткачук]. Київ : Промінь, 2003. С. 5-41.
67. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.
68. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник. Київ : Література, 2000. 688 с.
69. Янко Н.О., Якунько О.В. Принципи реалізації функціонально-стилістичного підходу в процесі вивчення граматичного матеріалу в початковій школі. Молодий вчений, 2018. № 2.1 (54.1). С. 149-153.
70. Ярош О.Ф. Сучасний урок у початковій школі. Харків : Початкове навчання та виховання, 2004. 233 с.